

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**De dysenteria liber sistens praeter completam
dysenteriarum in annis 1778, 1779 et 1780**

Birnstiel, Franz Heinrich

Mannhemii, 1786

Sectio VI. De Dysenteriae Curatione

[urn:nbn:de:bsz:31-415928](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-415928)

Nunc animum adhibe veram ad rationem,
nam tibi vehementer nova res molitur ad aures
accidere, & nova se species ostendere rerum.

Lucret. II. 1022.

DE DYSENTERIAE CURATIONE.

SECTIO VI.

Medicorum de causis, natura, & fede dysenteriae dissensus, disparis etiam ei mendi rationis mater effecta est; collimant, tamen praecipue in eo, ut praeeunte Hippocrate vel:

1mo. Illa quae ducere oportet, per loca conferentia, & quo natura maxime vergit, ducant a); vel

2do. Cum Herodoto, & Dioscoride adstringentia, eaque sola, sine aliis remediis omni morbi tempore praecipiant b); vel denique

3tio.

a) Sectione 1ma, aphorismo 21.

b) Galenus de simplici medicament. facult. lib. I. cap. 36.

3tio. Curationem inviscantem & demulcentem, subjuncta leniter evacuante, & antiphlogistica, duce porissimum illustr. van Haen deprædicant c).

Primæ doctrinæ fautores, præter quod innumeri fere sint, sunt itidem & viri in arte longe celeberrimi; liceat hinc clarissimi Strackii verbis ad explicandum, & extendendum Hippocratis textum uti, cum late contineant, quæ apud alios aut latius, aut non tam distincte prostant, sic enim habet:

„ Verum hoc ipsum dysenteriae venenum
 „ five medicinæ, five naturæ beneficio pro-
 „ motum fuerit, frequentes inter dejectiones,
 „ & cum ipsa hac crisi anum sæpe inflammat,
 „ eundemque Sphacelo corrumpit; atque sic
 „ innumeros ægros jugular, eoquod idem
 „ venenum aut acrius sit, aut nimium. Quam
 „ maxime igitur confert, quandam hujus ve-
 „ neni partem, per quasdam alias corporis
 „ vias subducere, ne si omne per anum
 „ transiret, id infimam ventris partem cor-
 „ rumpat, ægrumque præcipitet. ”

„ Oportet autem sic mederi, & dum pri-
 „ mum morbi Stadium est, & dum alterum
 „ adest, & sæpe dum postremum est, ipsas
 „ inter

c) Ratio medendi Part. III. cap. 2. pag. 91. &c.

„ inter & alvi dejectiones , & quoque dum
 „ morbus inveteravit. Neque minus ab hoc,
 „ quam ab altero medendi modo præsidium
 „ haberi potest ; utrumque proponam : ”

„ Si primum morbi Stadium est , & dum
 „ dysenteriae venenum in ipsis ubique vasis
 „ circum errat , omnis opera danda est , ut
 „ idem quantocyus dematur per omnes eas
 „ vias , per quas ex ipsis corporis interioribus
 „ exitus e sanguine est. Veluti infimi potissi-
 „ mum ventris viscera sunt. Siquidem cum
 „ ad ista sanguinis multum deferatur , a quo
 „ suum quæque singularem humorem sepa-
 „ rarent , eo & simul veneni dysenterici mul-
 „ tum recipiunt , colliguntque. Quæ inter
 „ & Hepar , & Pancreas , & ventriculus &
 „ omnis intestinorum tubus potissima sunt ,
 „ scilicet quod his & grandia , & multa vasa
 „ sunt , & in quibus liquoris multum a san-
 „ guine deponitur , atque in quibus separati
 „ liquoris multum , nec veneni minus conti-
 „ nerur. ”

„ Quare subito medicamentum emeticum
 „ dandum est , ut quod omnium præstantissi-
 „ mum , & in hoc morbi Stadio certissimum
 „ unicumque præsidium est , si quod unquam
 „ aut inventum , aut inveniri potest. Hoc

„ nam-

„ namque quidquid veneni liquori gastrico
 „ & bili, & pancreatico succo inest, ore reji-
 „ citur; quod vero multo illi in intestinis fe-
 „ creto liquori enterico inhæret, factis per
 „ ipsum emeticum quibusdam alvi dejectio-
 „ nibus everritur. Verum, quod & ipsis inte-
 „ stinorum, ventriculique glandulis inest, &
 „ quod magno hepate, ipsoque pancreate
 „ multum continetur, idem repetitis inter
 „ vomendum concussibus inde exprimitur,
 „ atque e corpore maturius effunditur. Deni-
 „ que neque & hoc prætereundum est, ipsum
 „ quoque pulmonem, œsophagum, atque
 „ ipsas fauces inter vomendum multum qua-
 „ ti, indeque veneni, quidquam exprimi:
 „ veluti videre licet; hos, quibus emeticum
 „ datum est, multum sputi, salivæ, &
 „ phlegmatis ore reddere d), & credibili est,
 „ mul-

- d) Confer Huxham de aere & morb. epidem.
 pag. 21, 23, 25. Tissot. historia febris biliosæ
 Laufann. de anno 1765. pag. 25. Riverius in
 Instit. lib. 5. part. 1. Sect. 2. cap. 4. p. 151.
 Freind in comment. de febribus comment. 4.
 pag. 19. Boerhaave in aphorism. 1244. van
 Swieten Comment. Tom. 2. pag. 190. §. 722.
 Ludwig institut. §. 1541. 1542. Graininger
 historia febris anomalæ. p. 74. Storck von
 Soldaten-Krankheiten. S. 205. Ac tandem
 Ferne-

„ multum veneni inter vomendum trans cu-
 „ tim eprimi; perinde ac virus variolosum a
 „ vomitu facile in externam corporis superfi-
 „ ciem transit. Herculeum hoc Degneri me-
 „ dicamentum erat, observavitque, quod,
 „ quo citior evacuatio per vomitum fiebat,
 „ eo certius ægri convalescebant e). ”

„ Radicem Hypecacuanam statim dedit,
 „ ubi vel suspicio futuræ dysenteriae aderat f),
 „ & usus radice tempestivus semper erat sa-
 „ lutaris g), atque nisi uno vomitorio mor-
 „ bus tollatur, idem medicamentum bis aut
 „ ter repeti vult h); etiam in ipso morbi statu,
 „ immo

Fernelium de morbis eorumque causis ope-
 rum omnium Lib. 3. cap. 3. pag. 210. Eadem
 vix non docentem - facilis & moderata vo-
 mitio saluberrima est, purgationum omnium
 præstantissima, noxios quippe humores ex
 ipsis fontibus sinceros elicit, & vacuat, omnem
 quæ in ventriculi capacitate, in ejusve tuni-
 cis hæret illuviem, imprimis expurgat, e
 præcordiorum membranis, e cavis jecoris ac
 lienis, & ex pancreate omnis generis super-
 vacuos humores sinceros elicit, quos plerum-
 que nec hiera, nec aliud vehementissimum
 ullum etiam frequens pharmacum, in al-
 vum exturbare potest.

e) Cap. 1. §. 32. pag. 22.

f) Cap. 3. §. 22. pag. 136.

g) L. c. §. 23.

„ immo quovis morbi tempore optimo cum
 „ successu adhibeatur i), quod equidem recta
 „ auxilii causa ac ratione ab ipso propositum
 „ atque factum est.”

„ Hac medendi ratione quam plurimum
 „ veneni dysenterici e corpore submoveretur
 „ atque id, quod in ipso sanguine superest,
 „ perparum esse videtur, cum inde omnis mor-
 „ bus penitus cesset, atque secunda valetudo
 „ revertatur, veluti semper contigisse vidi k).”

Hanc emetici remedii virtutem, non so-
 lum ad morbos avertendos ægyptiis jam dum
 notam l); verum & ejus ad hunc morbum
 præcise præstantiam Ellerus m); Pringle n),
 Donald Monro o), Zimmermann p), Sarco-
 ne q), Tissot r), Guilielmus Saunders s),
 Brock-

h) L. c. §. 24.

i) L. c. §. 24. 137.

k) Tentamen de dysenteria a pag. 53 — 57.

l) Diodorus Siculus Lib. 1.

m) De dysenteria pag. 272.

n) Feldkrankheiten, 3ter Theil, 2. Cap. S. 294.

o) Feldkrankheiten S. 75.

p) Von der Ruhr. S. 77.

q) Geschichte der Krankheiten II. S. 76.

r) Hist. febris biliosæ Lausan. pag. 34.

s) Observ. de antimonio. pag. 87. & 102.

Brocklesby t), van Swieten u), Tode v), Stoll w), Tralles x); & alii quam plurimi confirmarunt. Hinc etiam non mirum est, illa a modo dictis summi nominis viris, in omni morbi tempore adhibita fuisse, in nullo enim morbo natura magis vincitur, quam in hoc, si nempe non statim, ab initio morbi, hujus fomes, qui bilis putriloginosa est, evacuetur y); & quia emetica in his morbis effectus cardiacorum præstant, causam nempe morbi destruendo z).

Propinavit hinc ea, quamvis sedes sanguinolentæ, quamvis octavo a), decimo quarto b), immo etiam post vigesimum diem ad ægrum

t) *Feldkrankheiten* S. 127. & porro.

u) *Feldkrankheiten* S. 110. 111.

v) *Dissertat. de duplici februm indole & medicinis chirurgicis Bibliothek. Ister Band, 2 Stück. S. 79.*

w) *Ratio medendi* Tom. 1. pag. 120.

x) *De opio* Sect. 3. pag. 187. 188. quominus autem illud egerit, si saltem morbi mineram ejiciat, eo magis laudabile.

y) *Zimmermann von der Ruhr. S. 64.*

z) *Tiffot l. c. pag. 129. 130.*

a) *Zimmermann l. c. S. 82.*

b) *Idem l. c. S. 102.*

N

ægrum c) vocatus fuisset. Quid quod, postquam emetica Panacæam dysenteriae d); palmariumque in hoc morbo medicamentum salutasset e), cum toties inde tormina, & renesmum illico filere vidisset f), immo plures taliter intervallo trium dierum integræ sanitati restituisset g), tandem sibi ipsi exprobrat, tantum auxilii genus partim neglexisse,*partim plane non, præcipue apud parvulos in usum vocasse h). Idem facit Cl. Stoll puerperis febre biliosa, vel dysenteria detentis mericulose medicinam faciens, donec ob tardam ægrarum convalescentiam, & mille sub ipsa curatione incommoda, neglecto ad conditionem puerperæ respectu, medelam opponeret valentem, morboque parem, emetica nempe, aut purgantia. Et mox subjungit, æstas enim sanguini inimica, amica bili; fractumque partium solidarum robur, & quædam a partu bonorum succorum inanitio, defesque ut plurimum vivendi genus, & alvi morositas, puerperam longissime removeant
ab

c) Idem l. c. §. 429.

d) Strackius de dysenteria. pag. 61.

e) L. c. §. 80.

f) L. c. §. 81.

g) L. c. §. 84.

h) L. c. §. 82. 102.

ab athleto habitu, & inflammationibus obnoxio, *eamque morbis septicis* præ aliis subiiciunt i).

Distinguunt tamen hi ipsi viri maxime inter ipsas emeticorum varietates, ita ut aliqui hypecacuanhæ soli k) cum Nicolao Pisone l), & Beglivio, qui illam specificum, ac fere infallabile remedium dicunt m); aut ope tartari emetici acuatæ n), aut pro vario scopo cremore tartari ad corrigendum nauseosum quod ei inest, remixtæ, coronam imponant o); aut illam refractis, & repetitis dosibus, (qui tamen modus, qua minus tutus Zimmermanno non probatur) p) vel solam, ut Akenfide, illam unicum, & verum dysenteriae antidotum declarans q), vel opio temperatam, ut cum Pringle, & Backero, ceterisque, Brock-

N 2 lesby;

- i) Ratio med. Part. 2. pag. 70 & 73.
- k) Degner de dysent. pag. 132. 133. 134.
- l) Histor. Brasiliens. Lib. 4. c. 53. & Lib. 5. c. 19.
- m) Operum omnium pag. 109.
- n) Eller l. c. pag. 272. Franciscus Russel de dysenteria Gibraltariæ grassante & D. Huck, apud Pringle pag. 259.
- o) Zimmermann l. c. S. 392.
- p) L. c. S. 81.
- q) Comment. de dysent. cap. 2.

lesby r); vel cum rheo remixtam celebrant s). Alias hujus radice virtutes relaxantes, & antispasmodicas summas t), nec non tonicas u), abstergentes, meatus referentes, infarctus resolventes & cæteras prætereo; neque tamen reticendum puto, quod clarus Stoll super hujus radice usu notavit, minus enim profuit decantatum hoc antidysentericum anno 1776; rationem in eo esse arbitratur, quod materia morbum committens crassa super modum esset, parietibus systematis gastrici firmius adhæreret, aut ipsa fortassis materiæ dysentericæ sedes profundius in intestinis, atque ita sita fuerit, ut Ipecacuanha revocari, & per os rejici nequiverit v). At alii, & quandoque ii ipsi eodem plane, si non majori ardore pro tartaro emérico militant, in quorum censu præprimis Guilielmus Saunders w),
Brock-

r) Feldkrankheiten S. 127.

s) Baldinger Krankheiten einer Armee. S. 311. & Commerc. litter. Norimb. anni 1741. p. 133.

t) Arzneykündige Abhandlungen einer Gesellschaft der Aerzte in London. 1ster Theil, S. 76.

u) Brocklesby l. cit. S. 127. Donald Monro Kriegs-Arzneywissens. S. 201. in nota.

v) Rat. med. Part. I. pag. 126.

w) Observ. de antimonio. pag. 87.

Brocklesby x), Tissotus y), Duncan z), Pringle a), Zimmermann b), Tode c), Strackius d), & Clarus Sroll veniunt, qui multiplici prærogativa hoc medicamentum præ aliis gaudere, habet: Ipecacuanha enim, non raro nulla excitata emesi, purgantis instar versus alvum ruit. In delicatioribus contigit, ut nauseosam radicem vix devoratum fastidiosi rejicerent, & sperato effectu frustrarentur. Tum econtra tartarus emeticus aqua solutus, & per epicrasin exhibitus, etiam delicatissimis tuto detur; vis ejus solvens, attenuans, pulchre quoque eo in casu convenit, ubi mucosa colluvies lateribus ventriculi firmius adhæret, quid quod & alia insuper virtute, cathartica scilicet præstat, ut adeo hæc potio cathartico emetica, choleram quasi artificialem cum bonis ægrorum rebus excitet e),

N 3 immo

x) L. c. §. 147.

y) Hist. febris biliosæ. pag. 30.

z) Apud Zimmermann l. c. §. 445.

a) Passim.

b) Von der Ruhr. §. 393.

c) De duplici febrium indole & medicinisch chirurgische Bibliothek, 1ster Band, 3tes St. §. 200.

d) L. c. pag. 62. 85.

e) Rat. med. Part. 1. pag. 59.

immo dysenterias imperfectas, & colicas biliosas dysentericorum certo, cito, & tuto sustulit f).

Tandem alii vitrum antimonii ceratum, qua summum specificum extollunt, ita ut nimius in ejus laude esse videatur Clarus Zimmermann g), qui illud radice althææ temperatum, delirantibus, ac vix non morientibus, h) exhibuisse, atque eodem septuaginta omnis ætatis hominibus, aliquot dierum intervallo sanitatem pristinam recuperasse, asserit i). Eandem quoque de eo pridem Pringle non solum tulit sententiam, immo illud optimarum semper virium fuisse docet, dum reliqua nihil proficerent k); nec unquam ramen adeo bonos effectus ab eo observasse, ac ei tribuuntur, notat Francis. Geach l), quin quod? nos cautos in ejus usu esse debere moneat Ludwig, cum acida vegetabilia forte desuper sumpta

f) L. c. pag. 129.

g) L. c. pag. 510. 511.

h) L. c. pag. 124.

i) L. c. pag. 127.

k) Pag. 259. 260. & Edinburgische Versuche, 5ter Band, 1ster Theil, S. 228.

l) Auserlesene Abhandlungen für practische Aerzte 7ten Bandes 3ter Theil, S. 555.

sumpta, ejus virtutem emeticam mirum quantum, & ad vitæ usque periculum multiplicent, eademque harum virium exaltatio sequatur, quo plus in tenuiorem pollinem redigitur m).

Finis jam ea, quæ de majori & minori præ altero prærogativa emeticorum fantur viri summi, ac hisce verbis Swietenii: Famam quidem magnam immo remedii specifici nomen Ipecacuanha gerit, *nihilominus quodcunque emeticum similia præstat*; quamvis tamen Ipecacuanha merito in usu sit, *quia non tam valide corpus turbat, quam emetiica antimonialia*, & tuto etiam infantibus dari possit n), & Donaldi Monro verbis concludo: Experimenta in America capta evincunt prærogativam tartari emetici, præ omnibus aliis remediis, agit enim sat clementer, & bilem fortiter evacuat o).

Certe vetustissimus sane mos est, curam dysenteriae vomitorio adgredi, jam enim Celsus ait: nihil commodius esse, quam id, qua

N 4

via

m) Comment. de reb. in scient. nat. & med. gest. vol. 3. Part. 1. pag. 33.

n) Comment. §. 722. pag. 390.

o) Auserlesene Abhandlungen für practische Aerzte 5ter Band, 1tes Stück, S. 144.

via primum expelli potest, ejicere p): movebant hinc etiam, quamvis contra methodum in dysenteriae principio vomitum q); movebat illum Frid. Hoffmannus cum concepito in ventriculo, & primis viis morbi contagio, non certius nosceret praesidium, quam illud citissime, & ab initio morbi, Clementi emetico, unacum succis ad corruptionem pronis ejicere r). Iis ipsis bis, ter, vel pluries repetitis, morbi limen ingressus est Cl. Saalman, & quidem felici omine, ut strages morientium segeti adeo diviti non responderet s), Eandem de illis defendit sententiam Beatus Werlhoff t). Vacuavitque in principio bilem emetico potius, quam purgante, a natura ipsa edoctus Clarus Stoll; cum illud in ipsis adeo exacerbationibus exhibere oportet, hoc nonnisi post illas u).

Pulcherrimas plane ea edere curas, quando putrida bilis suis signis conspicua, (quae ta-

men

p) De medic. Lib. 1. cap. 3. pag. 30.

q) Coelius Tard. Lib. 4. cap. 3. de Lucio ubi tamen Lilius scribitur in ejus tardis passionibus.

r) Med. rat. syst. Tom. 2. de Pathalog. cap. 3. de venenis pag. 207.

s) Werlhoff opera omnia pag. 781.

t) L. c. pag. 783.

u) Ratio med. Pars 1. pag. 56.

men nunquam dysenteriae causa esse potest v), cum bilis a veneno dysenterico, non vero hoc a vitata bile & fit, & vitietur w): hos tumultus creat; expulsa namque illa tum sursum, tum etiam deorsum morbi causa, datisque deinde paregoricis, reliquum morbum, & tranquillius tolerari, & curari facilius, eandemque ob causam purgantia auxiliari x); quibus & illustriss. van Swieten accedit, modo viscera sana, & integra fuerint, ut horum actionem ferre possint y), & spes affulgeat, materiam irritantem sic expelli posse. At cum inflammatio quandoque Dysenteriae causa inventa fuerit: ut oculatum & emunctae naris Medicum esse oporteat, ni insidentem ventri phlogosin voluerat praetervidere; decepit pulsus, deceperunt vomitiones saburrales, æruginosae, vermes ore reiecti, ut motae, turgentisque saburrae molimina crederes; quæ potius ab incendio fuerant intestinorum z). Atque inflammata intestina vomitoriis, & purgantibus irritentur, hinc patet, funestum hu-

N 5 jus

v) Strack l. c. pag. 60.

w) Idem l. c. pag. 56.

x) Van Haen rat. med. Tom. 2. cap. 1. pag. 5.

y) Comment. Tom. 3. pag. 194. §. 977.

z) Stoll, rat. med. Part. 3. p. 271.

jus methodi eventum sæpius fieri debere a); non enim prodest Ipecacuanha cum sincerus cruor per dysenteriam excernitur, neque dum alvinus fluxus mere mucosus est, citra sanguinem, quicumque sit intestinorum dolor irritatio, desidendi difficultas, ardor, & frequentia b).

Neque unquam si indicantia perpendantur in hoc morbo proficua esse poterit Ipecacuanha; atrocissimi enim dolores luculenter probant præsentiam dirorum spasmorum, qui ambo cum topici sint, saltem nifum ad inflammationem concipiendam, vel eam jam præsentem designant; etiam sedes sanguinolentæ validam acrimoniam latentem, substantiam membranaceam intestinorum rodentem, exulcerantemque restantur, ane his emetica totum abdomen validissime quassantia medicina erunt, ane inde, status inflammatorius & spasmi delebuntur, posito, quod etiam acrimonia excutiat, ane Idea de inversio-
ne motus peristaltici in antiperistalticum ope emetici principii theoreticis responderet? *His præmissis vel ego quam maxime fallor, vel modus curam dysentericorum emeticis inchoare,*
pro

a) Idem l. c. Tom. 2. pag. 391. §. 722.

b) Bianchi Hist. hepatica. Tom. 1. pag. 553.

pro maxima parte ægrotantium, est aut crudelis, aut erronea, aut periculosa. Vidi a principio mites & benignas dysenterias, ab emeticis irregulares fieri; vidit Cl. Menuret febrem dysentericam, ubi pertinax Ipecacuanhæ usus, in multis sane ægris infelix sphaceli, & mortis causa extitit; viderunt idem Heister, Junker, Biquers. Roberts, Grants &c. c). Pessime hinc illa in febre quadam maligna, vomitu & ventris torminibus inchoante, succedentibus petechiis cessere, immo multi inde mortui sunt d). Forte & huc monitum Trallesii, vomitoria vehementiora apud ægros sensibiliores, apud quos morbus jam adolevit, atque quorum ventriculo, aut intestinis inflammatio forte imminet proscribens e). Congessit quidem, quotquot sunt, certissima latentis intestinorum inflammationis signa Albertinus, illaque, vel ex pulsu, facie, & abdomine desumpsit, pulsus enim humilis est, & debilis potius, & qui, si tibi bene attendas, sibi obscure dissimilis est; abdomen autem tensum & durum, & cum dolore quodam.

c) Auserlesene Abhandlungen für practische Aerzte 7ten Bandes, 3ter Theil, S. 528 — 530.

d) Van Haen l. c. Tom. 3. cap. 2. pag. 92.

e) De Opio Sect. 3. pag. 187.

dam. Facies denique insoliti aliquid, sed nihil constantis, sed in aliis aliud offendens, ut interdum oculos quasi exterrefactos, alias livorem quendam ad labra animadverterem, nam aliquando etiam linguam non bene se habentem adnotavi, & quandam sitim f). Horum tamen inconstantiam, minusque tutum ideo susque deque evacuantium usum, saluberrimo Simsonis in praxi medica monito, propriaque experientia illustr. van Swieten fulcivit, medicis serio inculcans: caveant, ne decipiantur, credentes nullam inflammationem adesse, si febris absit, cum saepe fixos dolores intestinorum & ventriculi inflammatio producat, licet nulla febris observetur, pulsu explorato g), nam in ventriculi, intestinorumque occultis inflammationibus, ubi toties summa pulsum est fallacia, quam plurimos novi letho traditos, cum ex nausea vomituratione, oppressione stomachi, quin & ex oris amaritudine, & linguae viscositate, ad bilis turgentiam concluderent incauti.

Quantas non strages ederet medicus, qui in cholera morbo non demulcentibus magis,
&

f) J. B. Morgagni Epist. anat. med. 35. pag. 108. art. 21.

g) Comment. Tom. I. §. 371. pag. 628.

& antispasmodicis remediis ægro subveniret, quam bilem moventibus medicamentis, cujus motus jam tanti sunt, tamque sæpe a bile originem non trahunt, ut quodcunque acre iis producendis par sit, & in specie quidem diversam, in genere vero consopientem, nervorumque tumultus nimios moderantem medelam requirat.

Vereor, ne in dysenteriis malignis, ob nimias in hoc morbo emeticorum laudes, sæpissime peccetur: cum a solo instinorum dolore, nervorumque ventriculi consensu, & nausea, & vomituritio facillime producantur, inflammatio vero jamjam intestinale tubum occupans, omnem certe, nisi hæc subacta fuerit, emeticorum usum intercludet h). Probat idem desideratissimus de Haen, in casu juvenis vomitu periodico cruciati, qui præsentè sæva ventriculi inflammatione, & gangræna adeo vehementi, ut totam substantiam ventriculi citra *dolorem*, citra *febrem* penetraret, ea ipsa qua mortuus est die, *pulsus sanum*, ac per omnia naturalem habuit, optimumque ut à meridie, ita quoque vesperi adpetitum i);

probat

h) Integerrimus amicus Joannes Petrus Franck. de larvis morborum biliosis. pag. 16.

i) Rat. med. Tom. 14. pag. 124. 125. plura exempla vide apud eundem l. c. Tom. 9. c. 1. & 2.

probat id Clarus Rosa, qui se universum intestinorum systema sideratum reperiisse tradidit, quin toto morbi decursu, minimam aut pulsus intensiorem, aut motus febriles observaret k); quod & plurium viscerum absque notis inflammationis sideratorum exemplis confirmat Morgagni l) mox subjungens; sibi adolescenti exercitatissimum medicum narrasse: aliquando accidisse, ut in dysentericis postremis ante mortem diebus febris abiisse videretur, ut si cætera signa non attendisset, turpiter falli potuisset m). Strabilivir hinc insignis Haenius super intestinorum inflammationibus sequentes ab experientia depromptos Canones: 1mo dari *inflammationes notabiles citra febrim magnam.* 2do. *Easdem haberi citra vel minimam.* 3tio. Adeste inflammationem sine febre quidem, sed non sine dolore. 4to. Adeste cum febre, sed sine dolore. 5to. Intestina inflammata & inflammatissima à morte reperta esse absque vel febre in vita, vel dolore perceptis n). Quare tandem concludit, esse sæpe inflammationis, ventriculi, intesti-
norum,

k) Act. nat. curios. Tom. 8. observ. 47.

l) Epist. anat. med. 35. art. 22. pag. 109.

m) L. c. art. 23.

n) L. C. pag. 132.

norum, mesenterii, diaphragmatis, pleuræ-
 que signa, tam clara, & evidentia, ut illam
 præsentem audacter pronuntiemus, contin-
 gere tamen *non perraro* ut intestinorum, me-
 senterii, omenti, ac peritonæi inflammatio le-
 thalis, vel uno, vel pluribus, vel omnibus
 inflammationis signis deficientibus observetur,
 quare etiam veram esse Hippocratis senten-
 tiam: acutorum morborum prædictiones non
 esse per omnia, & semper tutas, certasque
 five sanitatis, five mortis o). Congruunt cum
 his apprime Cl. Stollii observationes de Pisto-
 re; de fœmina triginta annorum; de vidua
 37 annorum; de vidua 41 annorum; & tan-
 dem de Scriniario, qui omnes præter magnam,
 immo universam modo Peritonæi, omenti,
 ventriculi, & intestinorum, modo unius, al-
 teriusque horum velamentorum, vel visce-
 rum inflammationem, vel plenariam necrosin,
 has cum febre vix ulla. & dolore exiguo, id-
 que frequentius ac communis opinio fert, ad-
 esse posse docent p).

Neque in solo intestinorum tractu clande-
 stina talis inflammatio solennis est, omnes
 enim qui de angina gangrænosa scripserunt,
 inter

o) Idem l. c. pag. 138.

p) Rat. med. Part. I. pag. 236. 252. 262. 266. 275.

inter quos Cel. Starr præprimis eminet, in eo conveniunt, quod quamvis integræ partes membranarum laryngis, immo ipsum velum palatinum gangrænosa decesserint, *nullus tamen dolor* in faucibus, neque vehemens febris, neque sitis, neque delirium vexavit ægros q); mancam hinc, & neutiquam fidem Boerhaavii inflammationis intestinorum esse definitionem observata probant, qui pro signis certissimis febrem acutam continuam, sitim ingentem, calorem magnum, pulsus durum, dolorem ingentem, urinam flammeam, debilitatesque subitaneas ponit r). Profunde hinc medentium mentibus imprimenda esse, quæ summus vir circa fallaciam, ventriculi aut intestinorum inflammationem, & gangrænam designantium signorum, memoriæ sequentibus reliquit: quando cum aliis inflammatorum intestinorum signis, vehementem dolorem, & acutam febrem in ægrotantibus deprehendes, jure quidem, meritoque credes rei medicæ auctoribus, hæc duo, inter præcipuas notas magnæ intestinorum inflammationis

q) Commentar. de reb. in scient. nat. & med. gest. Vol. I. Part. I. pag. 694.

r) Van Swieten Commentar. Tom. 3. pag. 169. §. 962.

mationis ponentibus; nec tamen, si quando alterum, vel utrumque horum, aut abesse, aut vix esse inuenies, continuo putabis, aut nullam esse inflammationem, aut levem, neque gangrænam, & spacelum in eorum intestinis esse non posse; in quibus duo illa præcessisse non videris s). Nihilominus dirissimos certe etiam Cl. Stoll, & ego, & quidem sæpissime, & forte una omnes medici dolores in ægris observarunt, hisque adeo per lectulum præ eorundem sævitie voluntatis, quin ulla in abdomine inflammatio adfuerit, quemadmodum a posteriori, a methodo videlicet medendi argumentabatur, solis utpote narcoticis spirituosis, & carminantibus usus t).

Neque tamen utur sæpius contingat u), totam dysenteriae curam emeticis concedi, aut absolvi posse docent, hinc & anum evacuantia, interpolatis vicibus summenda in usum vocant, quorum aliqui rhabarbaro primatum deferunt, cum bilem per alvum evacuando

s) Morgagni l. c. Epist. 35. art. 21. pag. 108.

t) Rat. med. Part. 2. pag. 295.

u) Strack l. c. pag. 56.

cuando corrigat v), & inter omnia purgantia, & simul corroborantia, selectissimum omnium in dysenteria constituat, nec præstantius, & tutius in rerum natura inveniri possit, cui omnino virtus aliqua specifica contra hunc morbum insit w), & sine quo conatus contra morbum admodum manci fuissent, utque eo omnino carere non potuisset x). Quare etiam illud tandem divinum potius, quam humanum remedium, ob summam ejus & late diffusam utilitatem adpellat y). Consentit in eo Cl. Strackius, solvit enim mucum, præcipue Tinctura aquosa, inquit: putredinem arcet, & amaritudine vermes eliminat z). Virtutem ejus antisepticam, (cujus grana decem, drachmam unam salis marini superare Pringle docet) a), ope salis armoniaci ulterius augere nitebatur egregius Saalmann b), dubitat tamen

v) Degner l. c. pag. 139. §. 29.

w) Idem l. c. pag. 140. §. 31. 32.

x) Idem l. c. pag. 142. §. 32.

y) Idem l. c. pag. 271. §. 15.

z) L. c. pag. 84. 85.

a) Pringle Anhang zu den Feldkrankheiten. Seite 363. Versuch. II.

b) Saalmann Epist. ad Cl. Werlhoff. pag. 781. 783. 784.

men de hac ejus deprædicata qualitate Cl. Zimmermann c), eamque, præsertim de ejus Tinctura ope cinerum clavellatorum parata, aperte, & quidem recte negat Cl. Piderit, cum alcalinæ indolis sit, & ideo in dysenteria, & ubi intestinorum inflammatio vel adest, vel metuenda, non commode præscribatur d). Quidquod dysenteriae etiam rebeli a Meadio convenientissimum remedium judicetur, si nempe huic, exigua mercurii dulcis sexies sublimati dosi addatur e). Rejicit tamen rhabarbarum tam crudum, quam rostum in vera dysenteria Cl. Erndtel, cum dolores, inflammationes, atque dejectiones semper exinde auctas, & exacerbatas viderit, apud alios etiam exitum morbi penitus funestum, summo cum tædio expertus fuerit, meritoque tandem optaverit, id nunquam dedisse f).

Idem de Tamarindis cum cremore tartari fert judicium Cl. Zimmermann, quod de rheo, hujus fautores alunt. Præter enim, quod exinde numerus evacuationum minueretur, eaque copiosiores fierent, ac dolores

O 2

feu

c) Von der Ruhr. S. 85.

d) Pharmacia rationalis p. 310. Nro. 373. §. 605.

e) Monit. & præcepta pract. pag. 114.

f) Warsovia physice illustrata. pag. 205.

seu tormina, si non delerentur, saltem constanter mitigarentur g). Id quod ex rhei usu minus prospere cessit h). Eriam in eo præpollebant rheo vel maxime, quod & acore suo febris putridæ multo efficacius remedium existant i), atque ideo se ipsum, de eo auctor culpat, quod remedio, causæ, & indoli morbi apprime contrario minus fidisset, vocato nempe adhuc quandoque in usum rhabarbaro k), cum & in summo morbi vigore ægri optime exinde habuerint, deleris nempe non raro, & quidem de repente omnibus morbi symptomatibus l), ubi idem effectus ex administrato rheo frustra expectabatur m). Memorat hinc etiam illos inter remedia antidysenterica, primi ordinis præter Ipecacuanham n); quo & iudicium Donaldi Monro, si insuper mannæ, & tartaro emetico maritati fuerint, nec non auctoritas Georgii Monro, & Willhelmi Russel eximie facit o). Absque tamen ideo

g) Idem l. c. pag. 83.

h) Idem l. c. pag. 85.

i) Idem l. c. pag. 85.

k) Idem l. c. pag. 87.

l) Idem l. c. pag. 86. & 135.

m) Idem l. c. pag. 90.

n) Idem l. c. pag. 106.

o) *Außerlesene Abhandlungen für practische Aerzte*, 5ten Bandes, erstes Stück. S. 145.

ideo rhei laudibus nimium detrahendo, quod insignium plane virium in fine morbi vir summus habet p). Eriam Cl. Stoll pro ipso hoc medicamento stat, illo enim per duos plerumque dies continuato, dolor abdominis, tenesmus, & stranguria ferme ex integro disparuere, quamvis eadem tamen dejectionum cruentarum, mucosarumque frequentia mansit; immo in quibusdam gravioribus dysenteriiis, alvo tenesmoidea frequentissima, mucosa, cruenta, torminibus stipata gravibus, plus emolumenti durante primo stadio sibi visus est observare a pulpa tamarindarum, aut prunorum, soluta in decocto hordei, omisso stimulo quocunque salino, omissa & ipsa miti licet tinctura rhei aquosa; alvi frequentia adeo quidem minuta non est, ut & augeretur, sed omnis in abdomine, circa anum molesta sensatio sensim diminuta tandem disparuit. — — — —
Fuerunt qui etsi eorum dysenteria a gravissimis symptomatibus ordiretur, illo tamen continuato, nullis nec opiatis, nec adstringentibus in auxilium vocatis, res in integrum restitueretur q).

O 3

Haud

p) Idem l. c. pag. 106.

q) Rat. med. Pars I. pag. 127. 128.

Haud minus agit mannæ vel foli, vel eadem cum tamarindis sociatæ præprimis lirans Cl. Tralles, quorum priorem non solum æquiparandam, sed certis respectibus præferendam rhabarbaro credit, cum hoc evacuet quidem, & simul tonicam virtutem exerat, quæ tamen demum, & præcipue circa morbi finem desideratur, quia dum dysenteria incipit, intestina non ut relaxata sunt consideranda, sed ut irritata, & crispata, atque in hoc statu potius villorum relaxatione, quam subadstrictione opus sit. Primarii enim in medendo scopi sunt: acre quantocyus eliminare, adhuc restitans involvere, parietes intestinorum a rosione defendere, crispatas fibras mulcere, inflammationem præcavere, & nascenti occurrere, hoc omne potest manna, bilis putredini adhuc magis contraria, ac rhabarbarum. Quodsi autem unacum tamarindis propinatur, constituit laude dignum purgans, quod simul incrassat, demulcet, relaxat, antiphlogisticum est, & indoli acrimoniæ morbosæ e diametro adversum r). Etiam Fridericus Hoffmannus pro mannæ usu præcipue est, cum in principio dysenterici apprime conducibile sit, ut succi mordaces, caustici, tunicam villosam

r) Tralles de opio Sect. 3. pag. 188.

Iosam gravius infestantes, arrodentes, intesti-
norumque inflammationem suscitantes clemen-
ter evocentur, quod apte perfici posse ait, si
fero lactis aliquot grana extracti rhabarbari,
& mannæ uncia una, aut uncia una & dimi-
dia adjiciatur s).

Quanta tamen iterum in exhibendis pur-
gantibus circumspeditione opus sit, monet
illustr. van Swieten, sæpe quidem medici,
acres humores, vel fœces accumulatas accu-
sare solent, ac si ab his semper penderent
omnes abdominis dolores, unde imperiti cre-
dunt, nihil magis conducere, quam purgan-
te dato expellere illud noxium; verum, si in-
flammationis signa talem dolorem comitentur;
— — — quanto cum discrimine dandum
erit purgans, antequam per venæ sectionem,
aut alia indonea remedia prospectum fuerit in-
flammationi t); hæc forte ratio, quare Gale-
nus jam pridem purgantium usum in hoc
morbo dubium pronuntiaverit u), neque pro-
miscuum eorum usum Sydenhamus probarit,
cum morbi genius, præsertim dum primo
anno ingruit adeo subtilis, & spirituosus quan-
doque

s) Differtat. de fero lactis. §. 22.

t) Commentar. Tom. 3. pag. 194. §. 977.

u) Lib. 12. de symptomatibus.

doque fit, ut non adeo prompte remediis catharticis obediat v), id quod novissime confirmat Clarus Stollus w). His, & quidem ab initio nati morbi non statim determinandis causis; tristibus his e communi morbum sanandi stabilito tramite profectis eventibus, *universalis ea lex* adscribenda venit, qua veteres sanciebant, *piaculum esse, alvum in principio dysenteriae movere x)*, & cur Fuchs hanc Methodum tum arabum, tum recentiorum erroneam reprobet y). Neque ea in morbis si unquam feliciter, semper per alvum terminandis continuo prospere cedit, quia ægræ morbo petechiali detentæ, a dato pharmaco purgante alvi profluvium cum tenesmo sex dierum accessit z); in chronicis abdominis doloribus, à Scirrho latente ortis, ob facilem in cancerum degenerationem, merito ab acrioribus purgantibus dehortatur illustr. van Swieten a).

Hæc

- v) Sect. 4. cap. 3. pag. 231. 232.
 w) Rat. med. Part. 3. in Commentat. de Dysent.
 x) J. B. Sylvaticus controvers. medic. centum.
 y) Libro 2. paradoxorum medicinæ.
 z) Strack observ. de morbo cum petechiis p. 84.
 a) Commentar. Tom. 3. pag. 194. §. 977.

Hæ circa fusque, deque evacuantia serio a summis viris repetitæ, & inculcatæ cautelæ, e diametro oppositam malo medendi viam creant, eam nempe: qua omnem rei cardinem in eo versari, & absolvi posse argumentantur, si adstringentium ope, alvi fluxus cohibeatur. Annuit hinc operi divus Cous, cum in purgationibus talia ex corpore educenda esse, qualia etiam sponte prodeuntia utilia sint, quæ vero contrario modo prodeant sistenda esse b), suadeat. Hinc est, cur neque tenuis eorum virorum ita sententium sit auctoritas, neque parvus eorum numerus, neque fatua eorum argumentandi ratio. Reliquos hujus doctrinæ principes hujus ipsius sectionis numero 2, indicavi, plures congeffit Cl. Tralles: Cl. Cl. Moorium, Lentilium, Wedelium, Pitcarium, & Willisium puta c); horum agmen auxerunt præsertim Christophorus ab Hartenfels Erfordienfis Professor d), Fridericus Rast Regiomonti docens e), Cl. Waldschmid, quatenus nec ab ulcere, nec ab inflammatione,

O 5 nec

b) Hippocrates Sect. 4. aphorism. 2.

c) De opio Sectio 3. pag. 193. 194.

d) De meteorismo microcosmi cruento dysenterico pag. 17. These 30.

e) Dissertat. de dysent. pag. 18. 19.

nec a turbata sanguinis missione purgans indicaretur, deque cætero glandulæ fortassis intestinorum tenuium cum papillis nerveis, admodum jam irritatæ, enormius adhuc lancinando irritarentur f); Cl. Kramer aromaticis dysenteriam curandam statuens g); ac denique clausit sub præsidio celeberrimi Rudolphi Augustini Vogel, Otto Fridrich Meier h); cui vero nuperrime Cl. Baume accessit, quandoque saltem catharsin necessariam judicans i). Verum pessimam hanc medendi normam esse, omnis ævi medicinæ doctores agnoverunt, a ventris enim adstrictione, & ejus profluvio suppresso lethargum, & Phrenitidem secutam esse observavit Philumenus k), idem Horatius Augenius adfirmat l). Alios, vel epilepsiam, vel pleuritidem, vel maniam, *cujus eventus ipsemet quatuor exemplo novi*, vel densam scabiem lepræ similem, contraxisse notavit

f) Instit. med. rat. pag. 40. in oper. §. 34.

g) In medic. Castrensi Wiennæ edita 1739.

h) Zimmermann von der Ruhr. S. 141.

i) Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauch practischer Aerzte, 7ter Band, 3tes Stück. S. 529. 530. 531.

k) Apud Trallianum Lib. 8. pag. 458.

l) Tom, primo Epist. & consult. medic.

notavit Hollerius m), Aphtas a materiæ peccantis evacuatione, medicamentis adstringentibus impedita, ut plurimum mortis nuntias succrescere memoriæ prodidit Sydenham n); quare & Frid. Hoffmannus nihil magis pestiferum esse inquit, quam adversus dysenteriam statim sistentibus pugnare, cum potius materiam *causticam* temperantibus, & delinientibus corrigere, conveniat o), exitiale hinc hoc medicinæ genus esse, ægrorum damno sapiens, & aliorum errore doctus asseverat Ingenuus Strackius p). Nocuerunt enim etiam tum adstringentia, ubi factis evacuationibus inter plicas intestinorum, quædam acrimonia fixa hærens, dolores excitavit, & alvi fluxum perseverare fecit q). Immo carpit medicos dysenteriam curantes Cl. Ludwig, quia sæpe accadat, ut incauti medici absterfo muco acri, eoque evacuato, mox ad adstringentia confugiant, opiatibus vel iis junctis, vel etiam interpositis, quibus & spasmus, & affluxus materiæ cohibeatur, in quo etsi non raro adeo sunt felices,

m) Commentar. in coac. Hippocrat. pag. 876.

n) Sect. 4. cap. 3. pag. 222.

o) Loco citato.

p) L. c. pag. 71.

q) Illustr. L. B. de Stœrck. annus med. 1. p. 109.

lices, ut morbum supprimant, tamen præstare non possunt, quin scirrhi, calli & alia intestinorum vitia relinquantur r). Conducere tamen non tam adstringentia, stricte sic dicta, verum magis subadstringentia in morbi fine, unanimi medicorum consensu affirmatur, præterque multiplicia plane hunc in scopum medicamenta, potissimum tamen, & novissime aquæ calcis vivæ lacte dulci remixtæ litant s), etiamsi tamen ejus usus neutiquam omnibus ex æquo conveniat, abdomen vix non tympanitice attollendo t).

His pensatis quæ ex Cl. Cl. Degnero, Ellero, Strackio, Zimmermanno, Trallesio, præcipue tamen ex D. Ferdinando Müller, qui locupletissimum desuper Catalogum concinnavit u), ulterius ornari possent, sequentem canonem posuit Cl. Baldinger: certissima regula practica est, *nullam alvi fluxus speciem, etiam symptomaticam vi cohibendam esse v).*

Quum

r) Advers. med. pract. Vol. 2. Part. 4. pag. 731.

s) Baldinger Krankheiten einer Armee. S. 316.

t) Omnium practicorum unanimi experientia teste.

u) Dissertat. de damnis e diarrhœa intempestive suppressa oriundis Præsede Cl. Nicol. Weissio, Altorfii.

v) Krankheiten einer Armee. S. 234.

Quum autem neutra dictarum morbo medendi ratio sufficiat, aque evacuantibus æque, ac adstringentibus morbus vel idem pro tempore maneat, vel cum vitæ aut periculo, aut dispendio invaleseat, prioribus iterum contrarium elegerunt tramitem, urgentioribus nimirum symptomatibus occurrendo, cumque inter hæc dolor a torminibus, & tenesmo maximum sit, summo studio eo allaborant, ut hic sedetur, quia sanguinem, & humores ad partem affectam violenter adtrahit, unde febris, syncope, inquietudines, phrenesis, aliaque graviora mala sequuntur, donec tandem vires plane prosternantur w). Febris itaque ratione habita, & inflammatione si qua imminet per venæ sectiones impedita, solis lubricantibus acrimonia involvitur x), quo mucilaginosæ, oleosæ, decoctæ saturatissima ex althæa, salab, consolida majore; enema oleosæ, & emulsæ spissæ; pro spasmodicis inordinatis compescendis autem paregorica sat magna dosi exhibita pertinent y). Vicerunt hæc

w) Tralles de opio. Sect. 3. pag. 191. & Hildanus tractat. de dysent. cap. 9.

x) Ludwig advers. med. pract. Vol. 2. Part. 4. pag. 735.

y) L. B. de Stœrck ann. med. 1. pag. 109.

hæc febrem quandam malignam, cum terribili vomitu, & ventris torminibus inchoatam, & ab emeticis, quorum usus multos stravit irritatam. Mirum quantum etiam involvens hæc, lubricans, & antispasmodica methodus dysentericis profuit, ut vel hinc integre curarentur, vel induciis primo impetratis, purgans tuto daretur, opiatas tandem cum oleosis reliquam curam postmodum absolventibus z); attente enim totam historiam medicam de venenis pervolventes cernimus equidem, venena vin-
ci, vitamque servari emeticis, purgantibus, sudoriferis. At quotiesne nos latet vera veneni natura, sedesque, quotiesne in cassum adhibitis perit homo? Catholica interim medendi methodus utendi aqua calida, lacte multo, aqua mellita, oleoque copiosissimis omni modo applicitis, interne, externe, ore, anoque, hæc inquam, & noto, & ignoto veneno ex æquo prodest, scatent exemplis volumina medica, ea referre velle, supervacaneum a). Cessit huic methodo in ægro phrysico omni alii remedio resistens dysenteria, sudoribus colliquativis succedens b). Cessit eidem cruenta,
ac

z) Van Haen rat. med. Tom. 3. cap. 2. p. 91. 92. & 100.

a) Idem l. c. pag. 84. 85.

b) Idem l. c. Tom. 12. pag. 253.

ac crudelissima dysenteria, cum rigore tetanode totius corporis ultra duodecim horas durante, & vomitu æruginoso stipata c), & quamvis nullum specificum, & universale remedium ad omnes dysenterias habeatur, atque methodus illam curandi legitima, tantum ab intellectu causæ, quæ necessario varia esse debet, deduci possit d); tamen ducibus Hippocrate, Sydenhamo, Boerhaavio, Swietenio, in pertractandis malignis, ut vocant morbis lætus conspexi, acutas, & putridas febres in principio, inque eorum progressu haud sedandis vomitibus, sive dysenteria pertinaci, sive utrisque simul junctis affectibus, curatas fuisse, quæ emetica non modo non sedassent, sed irritassent potius ita, ut hæ febres occiderent plures e). Commendat hinc in omni morbo acuto porum copiosum, quem & Donaldus Monro hodie adhuc in dysenteria probat; f) quia ipsum acre, quod vel a principio, vel eodem currente morbo humoribus innascitur, continuo hoc potu diluitur, inviscatur-

c) Idem l. c. Tom. 3. pag. 92. 93.

d) Van Swieten Comment. Tom. 5. p. 195. §. 977.

e) Van Haen l. c. Tom. 2. cap. 1. pag. 3. 4.

f) Auserlesene Abhandlungen für practische Aerzte
5ter Band, erstes Stück. S. 148.

viscaturque, ita, ut neque febrem, doloresque augere, neque subtilissimis vasis, flaminibusque nervosis ulla queat ratione nocere. Ex principiis Hippocraticis & Boerhaavianis edocemur: infortunia in morbis curandis, quæ a veneno, a peste, a malignitate oriuntur ex eo potissimum oriri, quod ægri haud satis potent, qua tamen opera, fordibus nempe primarum viarum tam cito emendatis, appetitus ipsis in morbis renasci ut plurimum solet g). Norma hæc abstrusæ, & malignæ indolis morbis, & præprimis dysentericiæ, ope copiosi potus mucilaginosorum, farinaceorum, oleosorum, lenientium, ~~in~~viscantium, ac ingrassantium medicinam faciendi ab Illustribus Swietenio & Hænio resuscitata, latius quidem olim dominabatur, ac vulgo creditur. Aetius enim jam lac bubulum contra malum commendat h); Philumenus pulres farinaceas i), Diocles Carystius lac cum melle k), dum interim Marcus Gatinaria vitellos ovi Clysteribus injiciendos præcipit l); teste enim Erasistrato

g) Idem l. c. Tom. I. pag. 16. 19. 21.

h) Tetrabibl. 3. Lib. I.

i) Apud Trallianum Lib. 8.

k) Apud Coelium l. c. & cap. 6. ex libro pass. curat.

l) Apud de Haller Bibl. pract. Tom. I. p. 465.

filtrato id malum facilius cibus, quam medicamentis superatur m).

Xenocrates malvam exhibet n); Rhazeus clysteres papaveraceos commendat o); Fabricius Hildanus ichthyocollam p); Herrmann van der Heyde pedes ovillos in fero lactis ad mucilaginem decoctos, pro potu, & cibo solummodo admittit q); Petrus Forestus decocum hordei copiosum cum vitello ovi, & melle, nec non hirci pinguedinem laudat r); Joannes Grashuis lubricantia, emollientia, demulcentia, tam interne, quam externe applicata, maxime propter excoriationes, & exulcerationes intestinorum, immo lotiones oleosas, & enemata talia, balnea, fomenta, cataplasmata ex lenientibus parata unicum remedii genus dicit s); ac tandem Cl. Rosenstein t); & Baldin-

m) Apud Caelium tard. affect. Lib. 4. cap. 3.

n) Plinius Lib. 20. cap. 21. pag. 100.

o) Elchavi seu continens Lib. 9. de malis intestinorum, & uteri.

p) De Dysenteria.

q) Synopsis discursuum.

r) Lib. 22. de divers. alvi profluvior. gener.

s) Tentamen de colica picton. pag. 42.

t) Von den Kinderkrankheiten. S. 41.

Baldinger, ductu aliorum, unciam dimidiam gummi arabici in quatuor uncis aquæ calidæ soluti, pulcherrimum remedium demulcens, acrimoniam mitigans, inque erosio- nis intestinis eximie virtutis, generaliter recipiendum glori- antur u); luculentissimo exemplo, *adeo in- terdum id levia præstare, quæ vehementia non possunt v).*

Nolo quidem horum catalogum ex Cl. Cl. Pringle, Donaldo Monro, Brocklesby, Deg- nero, Strackio, Trallesio & Zimmermanno ulterius augere, oportet autem & egregii viri Michaelis Sarcone, inter acutissimos, & vere Hippocraticos seculi nostri observatores haud ultimum locum occupantis meminisse, qui in convulsionibus intestinorum a depositione materiæ putridæ natis, & ejusmodi dysente- rias generantibus, pessime cessisse quæcunque evacuantia; optime autem ea, quæ fluida de- perditæ refarciunt, quo præcipue lac cum aqua remixtum, parva dosi, sed crebris inter- vallis assumptum; lac in forma enematum in- jectum, lotiones ani ex malva, fomentationes anodynæ abdominis; præprimis autem oleum olivarum, vel amygdalarum dulcium minima parti-

u) Krankheiten einer Armee. S. 234. 315.

v) Morgagni Epist. anat. med. 8. p. 101. art. 7.

particula opii instructum pertinere censer, & probat w). Ac etiam si convictus, emetica subinde necessaria esse concedat, tamen & in hoc casu, ad sedandas ab his excitatas tum universi corporis, tum præcipue abdominis turbas illico, ad opiata, oleosa, diætam lacteam, potus, vel enematis forma adhibitam, confugiendum esse suadet x), quæ tandem alio loco confirmat y).

Coegit interim adeo diversa, & altera alteram submovens eidem morbo opitulandi methodus, omnes ingenuos medicos cum Boerhaavio adferere, summam in morbis difficultatem a magno organorum ad functionem concurrentium numero proficisci, quorum aliquod læsum, totam functionem turbat, eo-que magis increfcere hanc difficultatem debere, cum difficillimum sit sciri, quæ ex toto numero læsa sit, & tamdiu etiam impossibile esse læsam sanitatem recuperare, si forte ipsa hæc functio in vitio fuerit, cujus causa nos

P 2

latet,

w) Geschichte der Krankheit, welche im Jahr 1764 in Neapel beobachtet worden, 3ter Theil. S. 77. §. 664. S. 78. 79. 80. 82. §. 665. 666. 668. 670.

x) L. c. pag. 80. §. 669. & 1ster Theil. §. 79.

y) L. c. 3ter Theil, S. 133. §. 729.

latet, quamvis reliquas omnes non ignoremus z).

Maximum huic incrassanti, involventique dysenteriae medendi rationi pondus Hippocraticus Stoll, strenuus alioquin ejus osor hisce conciliat: id etiam pluries adverti dicens: post plurium dierum, dysentericas dejectiones tandem excludi dura, adusta, antiqua, caprilla stercora, hinc necessitas comprobatur in hujusce generis dysenteriis, sub morbi exordium duratas faeces molliendi, movendi loco, atque eliminandi, remediis mannatis, tamaridinis, salibus mitioribus, ac tandem emeto catharsi a).

Neque haecenus recensitae morbo dysenterico medendi rationes usque adeo unicae, & constantes fuerunt, ut his nempe solum, nullo alio interveniente auxilii genere ejus cura absolveretur, inter palmaria enim contra hoc malum medicamenta & venae sectio, multo usu comprobata numeratur, febris enim ratio haberi debet, inflammatioque, si forte imminet, venae sectione impedienda est, antequam lubricantibus acrimonia involvitur b),
eandem

z) Boerhaave praelect. in proprias inst. p. II. §. 601.

a) Rat. med. Part. 2. pag. 147.

b) Ludwig advers. med. pract. Vol. 2. Part. 4. p. 735. *Qualis ambiguitas! quae Signorum incertitudo!*

eandem ideo, præcipue in statu inflammante sæpius necessariam pronunciat Cl. Werlhoff c), quod & Cl. Donald Monro affirmat, qui ea quandoque reperita, & congrui evacuantis usu, illam sæpius profligavit d), illam *quandoque* indicari *posse* Illustris ab Oberkamp, amicus noster colendissimus, auctor est. e) Præmisit eam hinc jam dudum, præsertim in ætate florentibus, Cl. Sydenham, & Richard Mead, qui ut ad eam curandam vocabatur, semper sanguinem e vena detraxit f). Post hanc præcipue Sydenham serum lactis solum cum Baglivio g), magna copia potandum dabat, atque sæpius per alvum injici curabat; diluto taliter irritante stimulo; ægros lectulo commisit, ubi brevi sponte sua in sudorem solvebantur, quem ad viginti quatuor horas continuari, minime tamen provocari jussit;

P 3

elimi-

- c) Cl. Werlhoff oper. omn. pag. 783. 784.
- d) Donald Monro von der Ruhr, vide auserlesene Abhandlungen für practische Aerzte, 5ter Band, 1stes Stück, S. 128 & 142.
- e) In doctissima dissertatione, de molestiis a febre putrida sanata relictis, iisque pedisequis, in Positionum medicarum numero quarta, respondente Cl. Koehler, nunc reipublicæ Spirensis physico dignissimo.
- f) Monita & præcepta practica. pag. 63.
- g) Praxis medica Lib. 1. cap. 9.

eliminabatur enim blando illo sudore illud, quod prius versus intestina ruens, morbum faciebat h). Consentiunt cum his, quæ Cl. de Lamoniere in dysenteria Lugduni Gallorum anno 1625 grassata observavit i), & quæ Frid. Hoffmann non modo ægris nullam exinde debilitatem metuens, sed illis veram sanitatem accedere, serio inculcavit k). Idem novissime docet Clarus Stoll l).

Sola venæ sectione, sanitati perfecte restitutum septuagenarium quendam, reliquis omnibus frustra adhibitis, Amatus Lusitanus, cum Valeasco de Tarent. auctor est m); magnum solatium abinde expertos esse ægros Leonardus Botallus habet, immo duos memorat, quorum unus ob neglectam, alter ob non sufficienter institutam venæ sectionem mortuus est n); quod & a Riverio o), Foresto p), nec non Georgio Caspio, neminem expo-

h) Sect. 4. cap. 3. pag. 231. 232.

i) Observ. fluxus dysenterici.

k) Oper. Tom. 3. pag. 158.

l) Loco & pag. cit.

m) De dysenteria. cap. 10.

n) Libro de curandi ratione per sanguinis missionem. pag. 55.

o) Centur. 2. observ. 44. cap. 3. observ. 2.

p) Observ. 34. in Schol.

ex populari dysenteria per belgium grassante periisse asserente, cui tempestive, & abunde sanguis missus fuerit, confirmatur q).

Usus venæ sectionis & Galenus r), Tral-
lianus s), Rhazeus t), & alii quam plurimi ad-
mittunt, eamque unicum, herculeumque in
dysenteria chronica remedium esse Themison,
referente Cœlio Aureliano probat, qui sangui-
nem non solum de omnibus promiscue venis;
sed, & de auribus, & oculorum angulis de-
trahebat u). Similem dysenteriae chronicæ ope
venæ sectionis medelam Cl. Sydenham in mu-
liere, plurima quidem, sed frustra experta re-
media vidit, repetabatur sæpe in illa, sed
longioribus intervallis, venæ sectio, a qua ta-
men continuo insigne levamen sentiebat, su-
ffulitque taliter sanguinis cacoehymiam inflam-
matoriam, sanguini pleuriticorum perfecte
similem, & cum hac, dysenteriam v). Qui

P 4

plura

q) Brevis responsio ad indoctam, & contumelio-
sam Bonaventuræ Gangerii seu Villici admo-
nitionem, de cautionibus in sanguinis missio-
nibus adhibendis.

r) Lib. 4. art.

s) Lib. 8. pag. 458.

t) L. c. Lib. 6.

u) Tardar. affection. Lib. 4. cap. 6.

v) Sect. 4. cap. 3. pag. 325.

plura super usum venæ sectionis apud medicos prioris seculi legere desiderat, adeat celeberr. Tuftum Vesti w).

Liceat, & huc partim revulsionis, partim derivationis scopo cucurbitulas scarrificatas referre, quorum usum venæ sectione tutiorem, præsertim in prægnantibus Sennertus x), nec non in pueris Fernelius y), & Zacutus Lusitanus, si nempe eorum cubito infigantur, celebrant z). Hodie, (ut supra jam innui) ambiguis licet inflammationis, & febrium biliosarum, aut putridarum signis, ea, parca tamen, instituitur, cum plus ab inflammatione quam a putrido, aut bilioso timendum sit; saltem spatium majus, in systemate arterioso, & venoso, etiam in ipsis modo dictis febribus efficitur, præcipue, ubi febris biliosa valida est, ita, ut mali quid, ab ipso hoc motu auctiore timendum restet. Conditio sanguinis detracti, levamen aut nullum, aut momentaneum, morbo post hoc aut mitius, aut gravius afficiente aliquid *fortasse* suggeret, unde
novam

w) De dysenteria epidemica ad mentem neotericorum examinata Erfurti 1709. These 18.

x) Institut. Lib. 5. Part. 2. Sect. 1.

y) Fernel. Lib. 2. m. m. cap. 19.

z) Lib. 1. hist. medicar. princip. Hist. 4. dub. 1.

novam possis indicationem *venari*. Juvat enim potius hac indirecta quidem & incompleta, quam nulla aut ancipite methodo uri a).

Quid in hoc morbo de vesicantibus prae-eunte adhuc Cl. Stoll b), & Donald Mon-ro c) sentiendum sit, ea ex maturo super hoc remedii genere Trallefii laro judicio colligi poterunt d), queis hinc enodandis lubens superfedeo; ablego & illos ad eundem Cl. virum, qui pro urgentissimo dysenteriae symptomate dolore nempe medicamentum efflagitant e), quod quidem tum pro hoc symptomate, tum pro ipso morbo in succo belladonnae se reperiisse Conradus Gesner asserit f). Verbulo tamen Tenesmi, sive dysenteriae intestini recti g), seu irriti & dolentis conatus

P 5

ege-

- a) Cl. Stoll rat. med. part. 1. pag. 76. de pleuride, & peripneumonia biliosis.
- b) L. c. Part. 2. pag. 145.
- c) Auserlesene Abhandlungen für practische Aerzte 5ter Band, 1stes Stück, S. 157.
- d) De usu & abusu vesicantium. pag. 313. 314.
- e) Usus opii salubris aut noxius Sect. 3. cap. 3. pag. 172. 207.
- f) Epist. Lib. 3.
- g) Maximil. Stoll rat. med. Part. 3. pag. 294.

egerendi absque effectu mentionem injicere fas sit, cujus causam inflammationem intimæ membranæ extremi intestini recti h), vel maxime ab irritantis materiæ per hoc intestinum derivatione natam, etsi & ab ejus exulceratione fieri possit i), cum Guilielmo Pisone k) statuunt; cui vincendæ, foris adstringentes, l) vel emollientes ex malva potissimum m), aut verbasco, aut etiam mappulas, sive mantilia lacti intincta applicant, & laudant n); quorum remediorum uberiores catalogum modo laudatus Degner ex celeberrimo Buchnero adfert o).

Alii in suffitus e colophonia, mastiche, terebinthina, succino, pice, olibano, sanguine draconis, bolo armena; aut in infusus super lignum quercinum; rosas, santalum, spodium, intybos, flores chammomillæ, myrtillos;

h) Boerhaave prælect. academ. in prop. institut. §. 815.

i) Morgagni Epist. anat. med. 31. art. 27. 28. pag. 58. 59.

k) Ill. de Haller Bibl. præct. Tom. 3. pag. 2.

l) Jacobus Bontius methodus medendi, qua oportet in India orientali uti &c.

m) Plinius Lib. 20. cap. 21. pag. 100. Xenocratem taliter medentem adducit.

n) Degner de dysenteria p. 185. §. 72. in nota 5.

o) L. c. pag. 186.

tillos; pulverem tormentillæ, cortices granatorum, pomorum, confidunt, quorum omnium usum tamen Sydenhamus damnat p). Præsentissimum nihilominus solamen ab hirsutibus locis hæmorrhoidalibus applicatis, & a venæ sectione in brachio instituta ægris accessisse, propria experientia sæpissime edocebar, ut hinc nullus hæream ambo ulterius, si quid meis observatis inest roboris, & nullum adsit contra indicans, commendare.

Neque tamen semper operosas adeo dysenteriae curandæ vias legere oportet, præter enim hæc specialia seu methodica, ut ajunt curationum genera, a me generalissime solummodo indigitata, alium, eumque curtissimum huic malo medendi tramitem observata medica subministrant, quem a specifica quorundam medicamentorum vi contra hunc morbum repetendum esse, credunt, quamvis eum vanum, ac spem & expectationem medicorum fallentem, clamat Cl. Strackius q). Nolo iis a superstitione, aut minus defæcato judicio in scenam productis, ut sunt costæ spuriae furis suspensi; lepus, mense martio occisus; hepar lutræ; hepar lupi; aqua, in qua genitale cervi lotum fuit

p) Sect. 4. cap. 7. pag. 234.

q) L. c. pag. 71.

fuit r). Cor ranæ cum melle tritum, & abdomini impositum s); lemmæ, in oculis cer-
vorum, quæ vergente autumnò de eorum
oculis eximuntur t) longius insudare, quæ ad
nauseam usque undique sparsim, & apud Cl.
Degnerum bona, & mala studio collecta u) pro-
stant; corticem simarubæ nihilominus, etiam-
si ejus usus, quæ specificum dudum exoleve-
rit, denuo in classẽ specificorum resumit cla-
rus Baumes, reddit enim juxta eum interiori
intestinatorum membranæ, virtute sua mucilagi-
nosâ mucum, ab acribus excrementis dera-
rafum, delet horum fœtorem, colorem, &
fluidam tenuitatem cum antiseptica sit; leni,
ac balsamica virtute sua adstringente, alvum
leniter reprimat, ac tandem absque ægri peri-
culo plenarie sistit; præcipue autem virtutem
suam in alvi profluvii aquosis, biliosis, cruentis,
& mucosis, exerit, in quibus virtute sua an-
tispasmodica, intervallo viginti quatuor hora-
rum, intensos ægrorum dolores, a continuis
convul-

r) Dissert. de dysenteria auctore Michaelæ Hor-
nung. Tübingæ 1666.

s) Niceratus apud Plinium, Lib. 32. cap. 31.

t) Diomedes Cornarius in libro medicinalium
apud illustr. de Haller Bibl. med. pract. T. 2.
pag. 154.

u) L. c. pag. 279 — 311.

convulforum intestinorum motibus natos fugat, denique vero debilitatorum viscerum chylopoeticorum tonum instaurat, deperditumque restituit, tummodo ejus usum pro re nata, aut venæ sectio, aut emesis, aut catharsis præcesserit, ac hisce morbi fomes suffocatus, aut excussus fuerit v).

Ad aliud dysenteriae specificum, cujus summae laudes ex ore Hippocratici Stollii ultro resonant descendo, ad radicem Arnicae scilicet, cujus nostro in morbo efficaciam, diligentissimo, atque egregio observatori Collinio, debemus.

Medetur celebris inventor hac radice nulla prævia evacuatione dysentericis, etiam si hi, humorum bilioforum copia non mediocri gravarentur, cum in benignum humorem hujus radice ope subacta, immutataque materies dysenterica nocere desierit w). Placuit tamen Cl. Stollio vomitorium ejus usui præmittere, dum primum huic morbo persanando periculum faustissimo successu instirueret x), neque hæc unquam omisit, immo illa repetiit, & cathartica in pessimo morbo adhibuit, dum in-

terim

v) Auserlesene Abhandlungen für practische Aerzte
7ter Band, 3tes Stück. S. 531.

w) Max. Stoll rat. med. Part. 1. pag. 134. 135.

x) L. c. Part. 2. pag. 53.

terim motus ab his concitatos opio sopiret, & vim arnicæ, alexiteriis radicis angelicæ viribus acueret, morbumque superaret y). Nul- lum certe medicamentum se nosse ait, quod specifici antidyfenterici compellationem ma- jore jure sibi vindicare possit; habebunt, per- git vir spectabilis in posterum medici, qui exercituum sanitati præfunt, quo hanc castro- rum pestem efficacius, quam quacunq; alia hucusque reperta methodo profligent, ac tan- dem exclamat: quantum emolumenti medi- cina castrensis capiet, si eximie vires medica- menti tantopere antiseptici magis fuerint vul- gatæ z)! Restrigit nihilominus ejus vim in propria commentatione de Dyfentericæ natura & indole, ut illam palmarium omni vel hora, vel bihorio, vel trohorio, in substantia ad drachmam dimidiam sumptum a), antisepti- cum, & roborans remedium dicat b), *ubi de- fertæ propemodum res, ab imprudenter itera- tis emeticis, aut purgantibus ultra modum protractis periculose factæ, restituendæ sunt* c).

Etiã

y) L. c. pag. 145.

z) L. c. pag. 422. 423.

a) Rat. medendi Part. 3. pag. 267.

b) Rat. med. Part. 3. pag. 266.

c) L. c. pag. 267. 268.

Etiam sola, omne curationis complementum facit, si nempe putridæ, atque omnis inflammationis expertes, & absque notabili saburra Dysenteriae fuerint, ut & harum aliquibus in diarrhœam conversionem effecerit d). Nocuit tamen in Dysenteria simplici e).

Novissima dysenteriae specifica hæc sunt :
D. Harmand *Radicem Bryoniae albæ* celebrat, cujus pulvis ad drachmam dimidiam, subinde grano uno tartari emetici in libra una aquæ fontanæ dissoluti acuendus, vacuo ventriculo assumptus, vomitum ciet, qui dein aqua repida ulterius & sollicitandus, & faci-landus est; altero mane, ex eadem dosi radicis, quatuor boli mellis ope formantur, quorum unus quaque sexta hora in scopum purgantem deglutitur, quodsi vero alvus non sufficienter exinde moveatur, augeri poterit dosis, sic & diminui, casu quo excretio alvina crebrior ac decet contingat.

An idem periculum sæpius, & quando repetere oporteat, vel an ejus reiteratus usus absolute necessarius sit non prostat, magni cæteroquin momenti monitum diarii redactores sequentibus adjecerunt :

Radix

d) Idem Lib. c. pag. 269.

e) L. c. pag. 252.

Radix Bryonia virtutes energicas, & plane non indifferentes possidet, hinc e re est, ut ea non nisi artis periti utantur, quia horum solummodo in manibus heroica remedia specificam virtutem exercent f).

Excipit hanc radicem *Nux vomica* cujus egregium usum Novellæ literariæ Göttingenses celebrant g), dein Infusum aquosum *Musci indigeni* parca quantitate tincturæ rhei aquosæ, & opii foeti h), ac tandem Infusum aquosum *Corticis Pichurim*, vel ejus pulvis ter de die ad drachmam dimidiam exhibitus, qui insuper corticis peruviani vim antisepticam longe superare scribitur i).

Quas Fallopius de Aquis medicatis k); Baccius de *thermis montis Catini*, præsertim autem de *Scatebra balneoli*, & de *aquis Tetucciis*

f) Esprit des Journaux pro mense Augusto anno 1784. pag. 364. 365.

g) 178stes Stück vom 6ten November 1784. Seite 1779.

h) Marcus Herz, Arzt am Krankenhause der jüdischen Gemeinde zu Berlin, Briefe an Aerzte, zweite Sammlung.

i) Herr Hofrath Mayer in den Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen, Vten Bandes, dritte Abhandlung.

k) Pag. 82.

ciis 1) specificas vires jactant; eas contra hunc morbum pluribus in Anglia fontibus inesse confidit Donaldus Monro m), & de *Aquis Scatebræ Shadwell*, dudum dixit Beatus Pringle n). Neque hanc fontium Soteriorum in germania uberrimorum virtutem; hodierni germaniæ medici ignorant, quin quod ipsa jamjam in America late innotescat.

1) Lib. V. pag. 159.

m) Sammlung außerlesener Abhandlungen für practische Aerzte, 5ten Stück, erster Theil, S. 146.

n) Loco cit. pag. 267.

Q

quæ